

5. Международный фестиваль польской песни «Сопот» / Międzynarodowy Festiwal Piosenki Polskiej — Sopot Festival [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://pesnyagoda.nm.ru/sopot.htm>.
6. Музыкальные фестивали ближнего зарубежья [Электронный ресурс] // @music. — Режим доступа: <http://music.com.ua/analytics/2009/06/07/29269.html>.
7. Экстремисты сорвали музыкальный фестиваль на Балатоне [Электронный ресурс] // Poezdka. — Режим доступа: <http://ru.poezdka.de/174/2008—0374/Balaton-festival-interruption.html>.
8. Krajowy Festiwal Piosenki Polskiej w Opolu [Электронный ресурс] // Wikipedia. — Режим доступа: http://pl.wikipedia.org/wiki/Krajowy_Festiwal_Piosenki_Polskiej_w_Opolu.

Катерина Стецюк

ДОСЛІДЖЕННЯ КОЛА ПІДЛІТКОВОГО ЧИТАННЯ

На базі активних підлітків-читачів було здійснено дослідження кола підліткового читання, що включає літературу для обов'язкового та довільного прочитання. Завдяки зворотному зв'язку від читачів з'ясовано їхні реальні читацькі запити (тематика, жанри, типи видань), незадоволені читацькі потреби та проблеми, пов'язані з формуванням їх кола читання.

Ключові слова: підліток, коло читання, художня, пізнавальна література.

На базе активных подростков-читателей было проведено исследование круга подросткового чтения, которое включает литературу для обязательного и добровольного чтения. Благодаря обратной связи от читателей выяснены их реальные читательские запросы (тематика, жанры, типы изданий), неудовлетворённые читательские запросы и проблемы, связанные с формированием их круга чтения.

Ключевые слова: подросток, круг чтения, художественная, познавательная литература.

On the basis of active teenager readers a research was made of circle of teenager's reading, which included literature for obligatory and arbitrary reading. Their reading needs (thematic, genres, types of books), unsatisfied reader's preferences and problems in connection with forming their reading circle, have been figured out, due to the feedback from readers.

Key words: teenager, circle of reading, fiction, informative literature.

За останні роки у ніші підліткової літератури, яка тривалий час залишалася обділеною увагою авторів та видавців, відбулися деякі позитивні зрушення. Для того, аби отримати зворотний зв'язок від активних читачів-підлітків, дізнатися про їхнє ставлення до тієї чи іншої тематики, жанрів, типів видань чи реальну можливість задовольнити свої читацькі потреби доступними їм виданнями, що це за видання тощо, було здійснено невелике дослідження на базі читачів Львівської обласної дитячої бібліотеки та учасників Всеукраїнського конкурсу дитячого читання «Книгоманія-2014» у межах м. Львова. Висновки ми робимо на основі бесід з читачами, бібліотекарями, презентацій улюблених книжок на конкурсі, а також аналізу бібліотечних читацьких формулярів та читацьких щоденників учасників конкурсу.

Співвідношення художньої та пізнавальної книги у читацькому репертуарі підлітків, що брали участь у дослідженні, приблизно відображає ситуацію на видавничому ринку, але ще з більшим відхиленням від збалансованості: пізнавальна значно поступається художній, з якої і почнемо розгляд проблеми. Складання яких-небудь рейтингів улюблених підліткових книг є, на наш погляд, справою досить непростого та неоднозначного. Їх читацький досвід є порівняно невеликим, тому у категорію «Улюблене» зазвичай потрапляє книжка, яку підліток читає у цей період часу або прочитав зовсім недавно і ще залишається під враженням від неї. Отже, склалася така ситуація, що улюбленими книжками реципієнтів приблизно у 80% випадків були названі видавничі новинки. Це, звичайно ж, не применшує їх якісні характеристики, а тільки підтверджує думку про те, що підлітки потребують сучасних творів, написаних саме для їхнього покоління. Але за цими «передовицями» стоїть цілий репертуар, який за кількісними показниками (кількість реципієнтів, що прочитали книжку) займає значно вищі позиції, ніж більшість «улюблених». Отже, лідери за кількістю прочитань (орієнтуючись на автора):

1. Джоан Ролінг — серія романів «Гаррі Поттер», «Казки барда Бідла»;
2. Артур Конан Дойл — «Нотатки про Шерлока Холмса», «Собака Баскервілів»;

3. Жуль Верн — «П'ятнадцятирічний капітан», «Діти капітана Гранта», «Таємничий острів», «20 000 льє під водою», «Капітан Немо»;

4. Даніель Дефо — «Робінзон Крузо»;

5. Джон Толкін — «Володар перснів», «Хобіт»;

6. Марк Твен — «Пригоди Тома Сойєра», «Пригоди Гекльберрі Фінна»;

7. Рік Ріордан — серія романів «Персі Джексон»;

8. Сюзанна Колінз — трилогія «Голодні ігри»;

9. Крістофер Паоліні — тетралогія «Спадщина»;

10. Стефані Маєр — «Господиня», сага «Сутінки»;

11. Барбара Космовська — «Буба», «Буба: мертвий сезон»;

12. Володимир Рутківський — «Джури і підводний світ», «Джури козака Швайки», «Джури-характерники», «Сторожова застава»;

13. Олександр Есаулов — «Канікули Інформи», «Чорний археолог», «Вихідний формат», «Таємниця великого Сканера»;

14. Андрій Кокотюха — «Таємниця підводного човна», «Таємниця козацького скарбу», «Таємниця Зміїної голови», романи із серії «Дивний детектив—08» видавництва «Грані-Т» («Полювання на Золотий кубок», «Страшні історії», «Бабусі також були дівчатами» та ін.);

15. Муні Вітчер — серія романів «Джено» та «Ніна»;

16. Всеволод Нестайко — «Тореадори з Васюківки»;

17. Юрій Ячейкін — «Небреха the best!», «Люди без тіні»;

18. Оксана Луцшевська — «Найкращі друзі», «Друзі за листуванням»;

19. Олександр Гаврош — «Таємниця Замкової гори», «Неймовірні пригоди Івана Сили»;

20. Джек Лондон — «Жага до життя», «Біле Ікло», «Північні оповідання»;

21. Малгожата-Кароліна Пекарська — «Клас пані Чайки»;

22. Клайв Стейплз Льюїс — «Хроніки Нарнії»;

23. Роальд Даль — «Чарлі і шоколадна фабрика», «Матильда», «ВДВ»;

24. Тетяна Крюкова — «Закляття громів», «Костя+Ніка», «Кришталевий ключ»;

25. Майкл Баклі — серія романів «Сестри Грім»;

26. Лідія Чарська — «Нескорена»;
27. Олесь Ільченко — «Пастка для геймера»;
28. Джонатан Свіфт — «Мандри Гуллівера»;
29. Франциска Гейм — «Сестри-вампірки»;
30. Степан Процюк — «Аргонавти», «Залюблені в сонце», «Марійка і Костик».

За кількістю прочитань, цілком очікувано, лідером є «Гаррі Поттер». Майже всі реципієнти прочитали сім книжок про Гаррі Поттера або зараз знаходяться у процесі читання. Ми не почули жодного негативного відгуку на творіння Джоан Ролінг, але й улюбленим його назвали не так багато читачів, як очікувалося. Це можна пояснити тим, що історія про хлопчика-чарівника вже стала класикою дитячої літератури, шум навколо неї трохи вщух, стали з'являтися не менш цікаві сучасні твори для дітей. Читачі відзначають цікавий сюжет, де є усі складові успіху підліткової книжки (фентезі, пригоди, дружба, любов), легкий стиль викладу. Стосовно останнього — багато говорилося про достоїнства українського перекладу, але є й протилежні погляди: «Переклад Віктора Морозова жвавий і хіповий, часом навіть зухвалий» [4] — на думку перекладача Володимира Чернишенка. Тут варто згадати також і про книжку «Казки барда Бідла», що стала прощанням Джоан Ролінг із серією книг про Гаррі Поттера. За інерцією вона також була прочитана значною частиною українських «поттероманів».

На другому місці — «Нотатки про Шерлока Холмса» та «Собака Баскервілів» Артура Конана Дойла — історія сьогодні знову піднесена на пік популярності завдяки новим екранізаціям та інтерпретаціям. За дефіциту підліткового детективу на українському книжковому ринку значимість цього твору для наших читачів зростає у багато разів. Сам автор вважав історії про Шерлока Холмса «легкою» літературою, і, тим більше в адаптованих варіантах для дітей, ці твори стали для них головним зразком детективного жанру.

Любителі детективу перечитують усі книжки серії «Дивний детектив—08» видавництва «Грані-Т», особливо відзначають твори А. Кокотюхи. Читачам полюбилися детективно-пригодницькі а-ба-ба-га-ла-ма-гівські видання того ж таки А. Кокотюхи та О. Гавроша з видавничої серії «Таємниці...». Чотири учасники конкурсу «Книгоманія» представляли видання з цієї серії як свої улюблені книжки.

Традиційно чільне місце у репертуарі підліткового читання займають класичні пригодницькі твори Д. Дефо, Ж. Верна, Р. Л. Стівенсона, Марка Твена, а також роман «Мандри Гуллівера» Дж. Свіфта, що після вилучення складних для дитячого розуміння елементів тексту також «затесався» до цього ряду.

Неабияким успіхом сьогодні користується серія романів Ріка Ріордана «Персі Джексон». Напевне, якщо стисло розглянути антураж авторської історії, де так по-голлівудськи Олімп переноситься у Нью-Йорк, роман може видатись нам трохи кумедним. Однак ця історія сьогодні знаходиться на перших позиціях серед читацьких уподобань українських підлітків і з цим не можна не рахуватись. Тут ми маємо поєднання основних елементів, що викликає особливий інтерес у читачів: по-перше, це міфологія древнього світу, якою діти захоплюються ще змалку (натрапляємо у читацьких формулярах на видання міфів Миколи Куна, міфології різних народів світу, байки Езопа); по-друге, її подають в осучасненому вигляді; по-третє, головний герой — ровесник читачів, який, попри усіяку магію, переймається тими ж проблемами, що й вони самі.

Своє зацікавлення жанром фентезі підлітки реалізують також завдяки не зовсім дитячим творам Джона Толкіна. Читачі беруться за «Володаря перснів» і «Хобіта» ще у молодшому підлітковому віці, і часто їм досить важко подолати непростий текст. Вони відзначають, що «Сказання з Небезпечного Королівства» та «Нарн і Хін Гурін: Сказання про дітей Гуріна» є значно легшими для прочитання та усвідомлення, але все-таки мода бере верх і до останніх творів підлітки звертаються рідше.

Популярними серед підлітків (особливо хлопчиків) є видання серії «Під партою» видавництва «Зелений Пес». З цієї серії до нашого рейтингу потрапили кібернетичні пригоди Олександра Есаулова, Олесея Ільченка, Юрія Ячейкіна. Читачі пояснюють свій інтерес до цих книжок тим, що комп'ютер — простір, де вони проводять дуже багато часу, у творах же названих авторів комп'ютерний світ одухотворюється у цікавих пригодах. Читачі схвально реагують на назву серії — «Під партою», багато хто і справді брався за читання цих видань на нудних уроках.

Серед дівчачої читацької аудиторії сьогодні лідирує трилогія Сюзанни Колінз п. н. «Голодні ігри». Книжка зачіпає юних читачок

оригінальним сюжетом, ширими стосунками, глибокими почуттями та емоціями, філософським сенсом. Ця історія породила віртуальні та реальні фан-клуби (одна з реципієнток розповіла, що зайнялася стрільбою з лука під враженням від головної героїні роману).

Так само, як і в ситуації з «Гаррі Поттером», сага Стефані Маєр «Сутінки», що кілька років тому була на вершині популярності серед підліткових читачок, значно поступилася місцем. Натомість новий роман цієї авторки — «Господиня» — серед читацьких уподобань сьогодні знаходиться нарівні з «Голодними іграми».

Як бачимо, у нашому рейтингу є також книжки Барбари Космовської, Оксани Луцєвської, Степана Процюка, в основі яких лежать перипетії підліткового життя. Така література більше до смаку дівчаткам, що пов'язано із швидшим процесом дорослішання, ніж у хлопчиків, вони раніше починають перейматися проблемами стосунків. Окрім того, популярними також є «Не такий» Сергія Грідіна, «Шоколад із чилі», «Кава з кардамоном» Йоанни Ягелло, «Маргаритко, моя квітко» Крістіне Нестлінгер, «Маркус і дівчата» Клауса Гагерула, «Гануся» Володимира Рутківського, «Шалене танго» Йоанни Фабіціо, «Пес на ім'я Мані» Бодо Шефера, «Дорослі ігри» Івана Аврамова, «Близнюки рідко грають поодиноці» Крістіана Тільманна, популярна класика цього жанру — «Енн із Зелених дахів» Люсі-Мод Монтгомері, «Поліанна» Елеонор Портер, хоча мова тут іде не про сучасних підлітків.

Серед інших книжок, що потрапили у категорію «Улюблене», варто вказати такі: Карлос Руїс Сафон «Володар туману»; Люк Бессон «Артур і мініпути»; Сашко Дерманський «Чудове Чудовисько»; Корнелія Функе «Чорнильне серце», «Володар драконів»; Йоун Колфер «Список бажань»; Галина Малик «Пригоди Алі в країні Недоладії», «Злочинці з паралельного світу»; Елен Шрейтер «Поцілунок вампіра»; Тереза Прощ «П'ять дарів»; Марина та Сергій Дяченки «Ритуал»; Анна Сюел «Чорний красень»; Діана Джонс «Повітряний замок»; Ерік-Емануель Шмідт «Оскар і Рожева пані»; Аркадій та Борис Стругацькі «Малюк», «Пікнік на узбіччі», «Хлопець із пекла».

Загалом, читачі не висловлюють думок щодо нестачі літератури і незадоволення своїх читацьких потреб. Переважно вони відповідають, що хотілося би більше книг про Гаррі Поттера, більше «Володаря перснів» або більше книг на зразок тих, які їм уже по-

любилися («Буба», «Клас пані Чайки» та ін.). Деякі реципієнти звертають увагу на брак детективів, історичних повістей та романів. Але здебільшого їм складно відповісти на це запитання, адже важко сформулювати міркування про те, чого не знаєш.

Однак свідченням того, що певні прогалини у репертуарі підліткової літератури таки мають місце, є потрапляння до кола їх читання книжок для дорослих (тут ми не беремо до уваги шкільну програму). Наприклад, у тому ж таки незначному сегменті детективу — це історії Агати Крісті («Кішка серед голубів», «Зернятка у кишені», «Тріснуло дзеркало»), Бориса Акуніна («Турецький», «Азазель»), навіть романи Тетяни Устінової та Дарії Донцової. Серед історичних романів та повістей: Мілорад Павич «Хозарський словник»; Семен Склярєнко «Святослав», «Володимир»; Роман Іваничук «Мальви», «Журавлиний крик»; Моріс Дрюон «Прокляття королів» (трилогія); Василь Ян «Чінгісхан». Жіноча проза: Ірен Роздобудько «Все, що я хотіла», «Якби», «Дві хвилини», «Гудзик», «Ескорт»; Галина Вдовиченко «Купальниця», «Пів'яблука»; Марія Матіос «Щоденник страченої»; Фаїза Ген «Завтра кайф», сюди ж зарахуємо і класику — Джейн Остін «Нортінгеймське абатство», «Гордість і упередження». Серед підліткової та юнацької аудиторії проявляють інтерес до молодого письменника Макса Кідрука і його романів у жанрі «технотрилер» (за визначенням самого автора) — «Бот», «Твердиня», «Навіжені у Мексиці», «Навіжені у Перу». Два учасники конкурсу презентували його книги як улюблені.

Закономірним є зацікавлення підлітків творами т. зв. екзистенційної літератури, де йшлося про багатозначність сутності людини, сенс її буття та призначення. Таких видань для підлітків є зовсім мало, а ті, що є, — часто просто невідомі читачам. Тому у підлітковому репертуарі з'являються «Алхімік» Пауло Коельо, «Світ Софії», «Замок в Піренеях», «Помаранчева дівчинка» Юстейна Гордера, «Які ж вони янголи?» Оксани Весни. Як виявилось, у старшому підлітковому віці читачі вже готові сприймати такі складні твори, як «1984» Джорджа Оруелла, «451° за Фаренгейтом» Рея Бредбері. Серед інших популярних авторів дорослої літератури — Ден Браун, Стивен Кінг. Потрапляння дорослої літератури у репертуар підліткового читання, з одного боку, — цілком закономірний процес, адже підлітковий період є перехідним етапом від дитячого до дорослого.

З іншого боку, видавнича пропозиція тільки частково задовольняє читацькі запити, що й спонукає читачів звертатись до дорослої літератури.

Знову повертаємось до проблеми жанрової одноманітності. Як ми могли переконатись, до кола підліткового читання входить виключно проза, і то переважно повісті та романи. Це, напевне, можна пояснити тим, що для дітей та підлітків головне у книжці — розгортання подій, тобто їх головним чином цікавить сюжет. Дорослий читач акцентує увагу на ідеї, закладеному у тексті сенсі, тому тут уже більше, ніж у підлітковій літературі, можна використати потенціал малої прози, де ідейна сентенція є значно концентрованіша.

Аналіз видавничого ринку свідчить про те, що поняття «підліткова драма» в українській літературі відсутнє, чим наші реципієнти не дуже й переймаються, адже цей жанр сьогодні втратив популярність і в дорослій літературі. З поезією приблизно така сама ситуація. 75% реципієнтів відповіли, що не люблять читати ліричні твори. Ті ж, хто все-таки не байдужий до цього роду літератури, як один, називають улюбленим поетом Тараса Шевченка, у двох випадках — Івана Франка, і ще одна читачка — Анну Ахматову (захопилась під впливом старшої сестри). Звичайно, таку віддану любов до видатного українського поета можна піддати сумніву, однак підлітки не винні, що поетичного вибору у них нема.

Важливий сегмент кола дитячого та підліткового читання — шкільна програма з української та зарубіжної літератури. Ми її розглядаємо окремо, адже ці твори є обов'язковими до прочитання і не виражають особистих читацьких зацікавлень підлітка. Зазвичай підлітки самі розмежують сфери довільного та «примусового» читання. Але це не означає, що програмні твори не можуть потрапляти в категорію «Улюблене». Підтвердженням тому є «Робінзон Крузо», «Пригоди Тома Сойєра», «Мандрі Гуллівера», «Тореадори з Васюківки», «Скарб» (Олександр Стороженко).

Погляди на мету викладання художньої літератури у школі є різними. З одного боку, здавалося б, головне — прищепити дітям любов до читання та сформуванню хороший літературний смак, що гарантуватиме продовження читацької діяльності у дорослому віці. З іншого — можна керуватися прагненням дати дитині базові знання, з якими вона виросте освіченою людиною, адже для багатьох

людей шкільне читання є єдиним містком до літератури і з закінченням школи закінчується і їх читацька кар'єра. Програма з літератури в українських школах будується швидше за другим принципом. Звичайно, тут можна виділити як переваги, так і недоліки. З цього приводу ми попросили висловитися самих школярів, і, як не дивно, їхні думки мали переважно негативне забарвлення.

Перш за все діти скаржаться на те, що кількість авторів, з якими їм необхідно регулярно ознайомлюватись, є занадто великою. Вони фізично не встигають прочитати усі заплановані програмою твори. Виходить, що програма побудована на рівні «ознайомлення з іменами». По-друге, підготовка до уроків з літератури зводиться до зазубрювання фактів з життя та діяльності письменників, аналізу текстів відповідно до вимог критики. Головне ж — більшість творів, передбачених шкільною програмою, є нецікавими для підлітків. Причиною цього, з одного боку, є те, що дитина живе в сьогоденні, тож має бачити і розуміти сучасний світ, до якого вона, природно, має більший інтерес. З іншого — школяр дуже часто ще просто «не доріс» до пропонованої йому літератури: у нього ще нема відповідного ні життєвого, ні читацького досвіду, ні знань, аби повноцінно використати потенціал твору. Це все часто відбиває у дітей охоту до читання взагалі або до окремих авторів і книжок, що вивчаються у школі. Така проблема є не тільки у нашій шкільній освіті: «У державному курсі навчання я не знайшов нічого, що хоч якось би надихало. Коли навчальний матеріал був цікавим (а він таки був цікавим), похмурий педантизм баварських учителів відштовхував мене навіть від захоплюючих тем. Усі свої знання в галузі літератури я здобув поза стінами школи» [3, с. 79], — Клаус Манн (син Томаса Манна). Шкільне читання метафорично можна назвати випробуванням на читацьке виживання.

Наші реципієнти зізнаються, що часто повністю не читають задані твори. Вони користуються хрестоматіями, короткими переказами змісту, критичними матеріалами. Аналізуючи бібліотечні читацькі формуляри школярів, які люблять і багато читають, ми переконуємось, що програмні твори займають значно меншу частку порівняно з тим, що вони самостійно обирають до прочитання. Тож ми можемо говорити про неефективність обраного напряму літературної освіти у школі, коли сама програма пропонує часто адаптовані для дітей

тексти, уривки окремих творів (наприклад «Іліади», «Дон Кіхота», «Фауста», «Божественної комедії», «Роксолани», «Дорогою ціною»), що вже свідчить — ці твори не призначені для дитячого читання і не потрібно їх спотворювати у такий спосіб.

У багатьох випадках реципієнтам було досить складно назвати твори зі шкільної програми, які прийшлися їм до душі. Серед них, окрім згаданих, — твори зарубіжної літератури: «Книга джунглів» Редьярда Кіплінга, «Різдвяна пісня у прозі» Чарльза Діккінса, «Айвенго» Вальтера Скотта, «Тарас Бульба» Миколи Гоголя; української літератури: «Федько-халамидник» Володимира Винниченка, «Захар Беркут» Івана Франка, «Конотопська відьма» Григорія Квітки-Оснoв'яненка.

Список того, що читачам не подобається, значно більший. З української літератури це передусім велика кількість взірців народної творчості, що вивчається майже кожного навчального року (пісні, думи). Лівову частку програми з української літератури займає поезія, яку школярі (ми це з'ясували) не дуже люблять і розуміють. Реципієнти висловлюють незадоволення тим, що Т. Шевченку порівняно з іншими письменниками у програмі приділено надто багато уваги. Усі семикласники, як один, відповідають, що їм не сподобалася повість Григора Тютюнника «Климко».

Із зарубіжної літератури у читацьку немилість впали вірші поетів Лі Бо, Ду Фу, Омара Хаяма, Франческо Петрарки, оповідання «Останній листок» О'Генрі, «Усмішка» Рея Бредбері, а також «Іліада» Гомера, «Пісня про Роланда», поема «Божественна комедія» Данте Аліг'єрі та ін. Чому саме ці твори не відповідають підлітковим читацьким запитам?

Візьмемо, до прикладу, «Божественну комедію»: Данте описує свою мандрівку до Бога, слідуючи спочатку за Вергілієм до місця, від якого його супроводжує Беатріче. Цей твір є справжньою енциклопедією знань середньовіччя і вершинним здобутком італійської поезії. Подорож поета трьома світами, описана в поемі, — це символічний шлях людства в його прагненні до істини. Чи може 13—14-річна дитина осягнути філософський сенс, закладений у непросту форму, та ще й такий, що вимагає серйозної ерудиції (адже навіть уявлення про те, хто такий Вергілій і чому він став провідником, у них досить розмите). Тим більше, програмою передбачене

вивчення лише першої частини поеми — «Пекло», отже, цілісна ідейна картина залишається непізнаною. Читачі відзначають, що навіть з великою кількістю коментарів, які супроводжують текст, з допомогою критичних матеріалів «відчути» та зрозуміти твір дуже складно і читання перетворюється на копітку роботу задля отримання хорошої оцінки.

Доречною тут є думка видатного педагога Василя Сухомлинського: «Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують чотири культу: культ батьківщини, культ людини, культ книги і культ рідного слова» [2]. Сьогодні ми спостерігаємо, швидше за все, культ інформації. Дітям не прищеплюють любові до книжки, для них вона втрачає той ореол сакральності, що супроводжував її багато століть. Школа не бере на себе обов'язку виховання у дітей книжної культури.

Підлітки, як і більшість людей, з поняттям «література» асоціюють саме художню літературу. Така система уявлень певною мірою закладається ще у тій же таки школі, де вивчаються українська та зарубіжна література, а пізнавальна взагалі ніде не фігурує і не використовується як додатковий інструмент розвитку дитячих інтересів (є ще навчальна література, але школярі не сприймають її як літературний об'єкт). Тому, коли ми запитували, що наші реципієнти люблять читати, у відповідь майже в усіх випадках нам говорили про художні твори.

У читацьких пріоритетах пізнавальна книга значно поступається художній: лише 45% реципієнтів відповіли, що іноді читають нехудожню літературу. Зробити моніторинг пізнавальних видань, які читають учасники нашого дослідження, дуже складно. Це пов'язано з тим, що читачі часто не можуть пригадати ні назв видань, ні, тим більше, їх авторів: дається взнаки проблема «безликості» більшості пізнавальних книг на видавничому ринку України — однотипні назви, видавнича форма, стиль художньо-технічного оформлення та поліграфічного виконання. Тут радше можна орієнтуватись на тематику, адже у таких випадках діти відповідають, про що вони люблять читати, окреслюючи тематичне коло своїх зацікавлень. Якщо звернутись до читацьких формулярів, зможемо підкріпити тематичні блоки деякими прикладами:

- природнича тематика, зокрема про *тваринний* та *рослинний світ*: «Я пізнаю світ: Рослини», «Я пізнаю світ: Тварини» («Школа»), «Чудеса природи. Тваринний світ: захоплююча зоологія» («Кредо»), «Світ рослин», «Світ тварин» («Країна мрій»), «Природа України. Енциклопедія рідного краю», «Чудеса природи» («Ранок»); *географія*: «Історія географічних відкриттів і досліджень» («Країна мрій»); *астрономія*: «На крилах мрії» («Ранок»);

- *історія* загалом або історія якоїсь конкретної доби у конкретній країні: «Всесвітня історія. Повна ілюстрована енциклопедія», «Античний світ. Повна ілюстрована енциклопедія» («Країна мрій»), «Незнані тамплієри» Ю. Ячейкіна («Зелений Пес»), «Україна. Сторінки історії» («Ранок»);

- про *зброю*: «Зброя» («Ранок»), «Лицарі та зброя. Повна ілюстрована енциклопедія» («Країна мрій»);

- *біографії* видатних особистостей: «Львів — місто наших героїв» («Літопис»), «Зіркові історії успіху (від зірок українського спорту)» («Видавництво Старого Лева»), «Любка Дереш про Миколу Гоголя, Марка Твена, Ніколу Теслу, Альберта Ейнштейна, Стівена Кінга», «Оксана Луцевська про Христофора Колумба, Джона Ньюбері, Чарльза Дарвіна, Дніпрову Чайку, Перл Сайденстрікер Бак» («Грані-Т»);

- *відкриття і винаходи*: «Історія винаходів», «Історія науки» («Країна мрій»);

- *спорт*: «Як стати футболістом» («Країна мрій»), «Історія Ліги чемпіонів» («Ранок»);

- *культурологія* та *мистецтвознавство* (цими питаннями підлітки цікавляться значно менше). У сфері культурології порівняно часто зринає тема культури та традицій різних народів світу: «Я пізнаю світ: Країни і народи. Європа» («Школа»), «Древние египтяне», «Стародавні греки» («Ранок»). А от мистецтвознавство взагалі можна вважати прірвою. Про найбільш популярні сьогодні серед підлітків види мистецтва — кіно та музику — вони черпають інформацію з журналів або ж телебачення, інтернет-ресурсів. Тому писати про такі стрімкі види мистецтва у книжках не вигідно доти, доки, наприклад, якась музична група не відійде в історію (тобто творчий процес буде вважатись доконаним фактом). Звичайно, є підлітки, які поглиблено цікавляться й іншими мистецтвами (театр,

живопис, фотографія тощо). У таких випадках вони звертаються до дорослої літератури (хоч у цій ніші також спостерігається серйозний дефіцит).

- популярна психологія та поради: «Тільки дівчата 100%» («Махаон-Україна»), «Як стати кулінарною зіркою за 7 днів», «Як стати козаком за 7 днів», «Як стати лідером серед друзів за 7 днів», «Справжній хлопець. Порадник для підлітка», «Панночка. Ідеальна книжка для сучасних дівчат» («Країна мрій»);

- інше: «Азбука ввічливості», «Азбука хоробрості» Н. Чуб («Пелікан»), «Легенди чарівного світу», «Велика книга рекордів» («Перо») та ін.

- політематичні видання: «Велика книга знань», «Книга знань у запитаннях і відповідях», «Все про все на світі», «4000 цікавих фактів» («Махаон-Україна»), «Oxford. Велика енциклопедія школяра», «Велика книга запитань і відповідей» («Перо»), «Що? Чому? Навіщо? Велика книга запитань та відповідей», «Повна ілюстрована енциклопедія чомучки» («Країна мрій»).

Як бачимо, серед типів видань пізнавальної літератури популярними з дитинства залишаються довідкові видання. Це можна трактувати як ознаку того, що читання поступово зводиться до задоволення інформаційної потреби: тут відбувається певне просювання інформації і залишаються найбільш важливі дані без зайвої деталізації і заглиблення у проблему. З іншого боку, це є природним віддзеркаленням того, що читачеві пропонує видавничий ринок. Серед наших прикладів лише одне науково-пізнавальне видання — «Незнані тамплієри» Ю. Ячейкіна. До цього списку потрапило одне видання для дорослих — «Львів — місто наших героїв» («Літопис»), яке також є довідником.

Читачі відзначають, що вони найчастіше шукають інформацію на теми, які їх цікавлять, в Інтернеті. На їх погляд, це значно простіший та оперативніший спосіб інформаційного забезпечення. Пізнавальна література повинна швидко реагувати на зміни реалій сучасного світу. У підлітковому віці людина вступає у ту фазу, коли їй вже не достатньо задовольнитися константною інформацією про світ навколо, вона прагне включитись у мінливе сьогодення, брати у ньому активну участь. А оскільки вітчизняні видавці не задовольня-

ють такі потреби, підліток змушений звертатись до альтернативних каналів інформації.

Російський науковець В. Бородіна виділяє правило трьох «Д», які характеризують коло читання: людина читає для Діла, Душі, Дозвілля [1, с. 39]. Ми ж додаємо ще одне умовне «Д» — для Думки, тобто для задоволення пізнавальної потреби, коли мова йде про дитячу читацьку аудиторію. Аналізуючи коло читання досліджуваної групи підлітків, бачимо, що головним чином воно спрямоване на забезпечення категорій «Душа» та «Дозвілля». Ми досліджували лише книжковий внесок у коло підліткового читання, тому не можемо стверджувати, що іншим сферам читання — задля навчання чи задоволення пізнавальних потреб — підліток приділяє значно менше уваги, тільки для цього він використовує інші, крім книжки, засоби.

1. *Бородіна В. А.* Психологія бібліотечного обслуговування : науч.-практ. пособ. / В. А. Бородіна. — М. : Литера, 2013. — 296 с. — (Серія «Современная библиотека»).
2. *Іваницька Д.* У дитинстві кожен є поетом: дитина і книжка в «школі радості» Василя Сухомлинського [Електронний ресурс] / Д. Іваницька // Світ дитячих бібліотек. — 2009. — № 1. — Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5023>.
3. *Пеннак Д.* Как роман : эссе / Даниэль Пеннак ; пер. с фр. Н. Шаховской. — М. : Самокат, 2005. — С. 196.
4. *Чернишенко В.* Необхідне «уцензурення» [Електронний ресурс] / Володимир Чернишенко // ЛітАкцент : сайт. — Режим доступу: <http://litakcent.com/2013/04/04/neobhidne-ucnotlyvlennja/>.